

Scène uit de voorstelling *Wanklank* door mc KASSETT en muziekensemble Ikarai.

Moeten we iedereen begrijpen?

ACHTERGROND FESTIVAL O.

Gerard Bolland wordt beschouwd als vader van het Nederlandse fascisme. Het Leids muziektheatercollectief mc KASSETT maakte nu een voorstelling over hem.

Door onze medewerker
Jonasz Dekkers

De filosoof Gerard Bolland (1854-1922), hoogleraar aan de Universiteit Leiden, wordt wel beschouwd als de vader van het Nederlandse fascisme. Dat komt vooral door zijn gitzwarte lezing *De Teekenen des Tijds*, die hij een jaar voor zijn dood uitsprak. Hierin probeerde Bolland al razend en tierend aan te tonen dat onze maatschappij tot op het bot „verkrankerd” is, wat, naast de technologische vooruitgang, toch vooral zou komen door de Joden: „[De Jood] is geboren splijtzwam, spelbreker en vredeverstoorder, omwentelaar en anarchist.” En: „[Joden] blijven vreemdheden in ons onjoodsch organisme, onverteerbaarheden en onverwerkbaarheden, die in het Europeesche samenlevingsgestel ziekelijkheid van gevoel en onwelzijn veroorzaken, tot verettering toe.” Bolland werd in zijn tijd al door velen verguisd en verafschuwde. En ook

daarna, bijvoorbeeld door schrijver Willem Frederik Hermans en historicus Johan Huizinga. Toch stierf met Bolland zijn gedachtegoed niet. Toen de Duitsers in 1940 Nederland binnenvielen, kreeg hij zelfs een postume kickstart. Bolland's fascistische lezing werd vele malen herdrukt en als pamflet uitgedeeld aan de bevolking. Daar bleef het echter niet bij: hoe vreemd ook, tot 2003 stond er een borstbeeld van Bolland in de Tweede Kamer, midden in het hart van onze democratie. Let wel, een borstbeeld van een antidemocraat die het volk „lui, ondankbaar en verkankerd” vond. Democratie als de heerschappij van het volk vond hij dus weerzinwekkend.

Zijn borstbeeld weghalen, daarmee zou je hem *gecanceld* kunnen noemen. Maar Bolland's antidemocratische, antisemitische en fascistische ideeën winnen de laatste jaren in maatschappelijke onderstromen weer aan populariteit. Zo stuit je in de krochten van YouTube op het ac-

count van ene 'Faust': iemand die met instemming *De Teekenen des Tijds* opleest en analyseert. Deze Faust verbindt Bolland's ideeën aan hedendaagse voorbeelden. Hij bezigt daarmee net zulke kwaadaardige overtuigingen als de grondlegger van het vaderlandse fascisme honderd jaar geleden. De reacties onder de video tonen dat de denkbeelden van Bolland springlevend zijn onder sommige Nederlanders.

Recente ophef

Het is die levendigheid die het Leids muziektheatercollectief mc KASSETT aanzette om een voorstelling over Gerard Bolland te maken, samen met regisseur en schrijver Frank Siera en met muziekensemble Ikarai van componist Camiel Jansen.

De voorstelling *Wanklank*, op 4 mei in première gegaan op Theater Na de Dam, wil in het hoofd van Bolland kruipen, in een poging om hem te begrijpen. En ja, de datum van de première zorgde volgens Jansen voor wat spanning, ook gezien de recente ophef rondom een voorstelling van Bo Tarensteke, waarin Jacob Derwig een monoloog uitsprak, in Carré, eveneens op 4 mei. Derwig speelde een man die zich steeds heviger antisemitisch uitliet - en dat schoot bij sommige bezoekers in het verkeerde keelgat. Zij verlieten verontwaardigd en al roepend de zaal. Derwig en collega's kregen bijval van Emile Schrijver, algemeen directeur van het Nationaal Holocaustmuseum. Hij schreef in *Het Parool*: „Kun je wel herdenken wat je niet durft te benoemen en moeten we niet juist veel vaker het beste bij zijn vele namen noemen, antisemitisme, racisme, noem het maar op, en daarmee de koe bij de horens vatten?”

Ziedaar de raison d'être van *Wanklank*: in tijden van polarisatie is het van belang om te proberen de 'onbegrijpelijke ander' te begrijpen. Want als we ons zelfs in een fascist als Bolland kunnen verplaatsen, dan komen onze racistische buurman en de complotdenkende oom wellicht wat dichterbij. Toch? Acteurs Oukje den Hollander en Freek den Hartogh vragen het zich in de voorstelling hardop af. „Of we met zo'n onderneming ons doel niet voorbijschieten?” Want betekent iemand begrijpen niet ook

dat je iemands denkbeelden goedkeurt?

Volgens componist Camiel Jansen is het belangrijk te beseffen dat het begrijpen van anderen niet betekent dat je het met hen eens moet zijn. Empathie komt van het Duitse *Einfühlung*, invoelen. Empathie tonen voor iemand betekent dus vooral dat je de mentale handeling van het verplaatsen in de ander vertoont. Empathie betekent dus niet begrip tonen, maar slechts de wereld vanuit het perspectief van de ander proberen te bezien. De brug niet oversteken maar inkorten.

Traumatische jeugd

Die wens uit zich in *Wanklank* mede in een verkenning van Bolland's jeugd. Een traumatische jeugd, armoedig en vol rouw; hij verloor beide ouders. Hij leerde zichzelf aan te filosoferen. Zou dat de reden zijn van zijn hatelijke ideeën? Sterk in *Wanklank* is de dialoog tussen acteurs Den Hollander en Den Hartogh, die daarin steeds heen en weer schieten tussen de rollen van Bolland en Esther (een bewonderaar van Bolland, zelf Joods) en zichzelf. Den Hollander vertelt over Bolland's jeugd aan Den Hartogh, die op zijn beurt woest reageert en betoogt dat een traumatische jeugd kwaadaardige denkbeelden niet goed praat. Jansen stemt in: „Er zijn mensen die onder moeilijke omstandigheden hebben geleefd en toch vasthouden aan menselijkheid en de openheid voor dialoog. Als de dialoog stopt, stopt alles. Einde verhaal. We moeten altijd blijven praten, hoe moeilijk ook.”

Dat blijkt via muziektheater goed te kunnen: Jansen's compositie past bij het confronterende theater van mc KASSETT en wisselt harde, dissonante klanken tijdens Bolland's speeches af met subtiele, cinematografische melodieën. Theater is bij uitstek een plek waar we worden uitgedaagd om empathie en begrip te tonen voor anderen. En dat is van belang. Opdat we niet, zoals Bolland betoogt, door zelfverankering aan ons einde komen - „Een einde vol smerigheid, stank en verrotting.”

De voorstelling *Wanklank* is op vrijdag 26 mei te zien op Festival O. in Rotterdam. Info: o-festival.nl

'Orphée aux Enfers' als een actuele lachspiegel

Recensie Opera

Orphée aux Enfers van J. Offenbach. Opera Zuid & Philzuid o.l.v. Enrico De-lamboye. Gezien 21/5 Parktheater, Eindhoven. Tour t/m 22 juni. ●●●●○

Het is even schrikken aan het begin. De klarinet heeft net een intieme solo afgerond als de ouverture wreed wordt onderbroken door een hoestbui. De ster van de voorstelling staat op: tenor Thomas Morris, gehuld in een nauw jurkje en een grijze pruik. In zijn rol als 'Publieke Opinie' oogt hij als een gelijkheidsberige tante. Zo één die het „altijd al heeft gezegd”, en de toto na afloop van de wedstrijden invult. Daar zijn er tegenwoordig veel van op social media te vinden.

Spelplezier bij zangers, dansers, orkest en in het decor beheerst de geslaagde nieuwe productie van Offenbach's *Orphée aux Enfers* door Opera Zuid. Dankzij wat aanpassingen in de gesproken dialogen doet het stuk verband modern aan, ondanks de keuze van regisseur Benjamin Prins om de satire op het Orpheus-verhaal te situeren op een klassieke mythologische schapenweide, de godenberg Olympus en in de onderwereld Hades. Alwaar iedereen altijd weer zucht voor de Publieke Opinie - die boodschap van Offenbach is tijdloos. Sowiezo blijkt er sinds de wereldpremière van *Orphée aux Enfers* in 1858 niet eens zoveel veranderd: Offenbach's bijtende spot oogst nog steeds de gulle lach van het publiek.

Flinke snuf hysterie

Offenbach gaat aan de haal met de mythe van Orpheus, de zanger die iedereen kan betoveren en die zijn grote liefde Euridice verliest vlak na hun bruiloft.

Om haar terug te halen, waagt hij zich in de onderwereld. Althans, dat is de officiële lezing. Offenbach minimaliseert echter de rol van de narcistische Orphée (schmierende te-

nor Mathys Lagier) en richt vooral de aandacht op ontevreden echtgenote Euridice, die zich maar wat graag laat verleiden door de herder Aristée, een vermooring van Pluton, de god van de onderwereld. Daar belandt Euridice dan ook. De lichte sopraan Amel Brahim-Djellou heeft precies die flinke snuf hysterie waardoor je je kunt voorstellen dat Orphée blij is dat hij van haar af is. Maar dat is gerekend buiten de Publieke Opinie, die wil blijven geloven in het mythologische liefdes-sprookje en eist dat Orphée een poging waagt Euridice terug te halen.

Ijdele goden, dat zijn wij zelf

Belangrijker dan Orphée en Euridice zelf is bij Offenbach het gekraak tussen verveelde Romeinse goden op de Olympus en in de onderwereld. Ze hebben genoeg van nectar en ambrozijn en kijken ja-loers naar Pluton, die in zijn onderwereld gewoon gin-tonic zuipt. Tijd voor een uitstapje naar de hel.

Bariton Roger Smeets steelt de show als de ijdele Jupiter, altijd op zoek naar een geschikte vermooring om aardse vrouwen in te palm(en) (of naar zijn zondagse bliksem-schicht). Hij vindt sterke tegenspelers in tenor Mark Omvlee (Pluton, concurrent in verleidingskunst) en sopraan Francis van Broekhuizen (echtgenote Junon), die bovendien aan het slot nog een aardige verrassing voor hem in petto heeft. Evenals Orphée trouwens.

Het is Thomas Morris als Publieke Opinie (en als feestgod Bacchus) die de voorstelling uitlilt boven het kluchtige en de handeling relief en diepte meegeeft. De Romeinen en Grieken in de oudheid wisten het al: die goden en helden en hun zelfgenoegzaamheid, dat zijn wij zelf. Daarmee hebben Offenbach en Opera Zuid de mythe terugggebracht tot zijn oorsprong: een spiegel van onszelf. In dit geval een lachspiegel.

Joost Galema

Wapenexpert buigt zich over 'Arnhemse villamoord'.

Journalist als detective, tv-kijker als rechter

De minister die over rechtsbescherming gaat, Franc Weerwind, vertelde zondagavond in *Eus' boekenclub* over zijn lievelingsboek, *Bint* van Bordewijk. Prachtig geschreven, zei hij, en een prachtig gegeven; iemand wordt slachtoffer van het systeem dat hij zelf bedacht heeft. In *Bint* gaat een schoolhoofd ten onder aan zijn eigen schrikbewind.

Ik hoop dat Weerwind later op de avond naar *Argos Medialogica* (HUMAN) heeft gekeken. Het ging over *true crime*, waarbeurde misdaadverhalen in series, podcasts en films. Daar gaat nog wel eens wat mis. Soms is alleen het oprakelen van een zaak al pijnlijk. Families van drie Nederlandse slachtoffers maakten eerder bezwaar tegen *Moorddossier* van Net5. Hun verhaal als 'amusement' op tv, had „emotionele impact”, zeiden ze. Twee van de drie afleveringen werden alsnog uitgezonden. Vorige week eiste de hoofdpersoon bij de rechter een uitzendverbod van de serie over zijn zaak, *Een Amerikaanse nachtmerrie*. Jaitsen Singh zit al 39 jaar in een Amerikaanse gevangenis voor de opdracht tot moord op zijn vrouw en stiefdochter. De makers begonnen de documentaire in de veronderstelling dat Singh onschuldig vastzat, maar kwamen gaandeweg tot de conclusie dat hij misschien aan méér schuldig was dan gedacht. De serie mag toch worden uitgezonden, maandag op NPO 105, volgende week op NPO2.

De onschuldige dader of het schuldige slachtoffer. Prachtige gegevens, maar niet als je fouten maakt. In 'de Deventer moordzaak' wist de televisiemaker zeker dat de veroordeelde boekhouder het niet gedaan had, later dacht hij toch van wel. Bij de 'Lazy Duck-moord' wist John van den Heuvel zowel zeker dat de echtgenoot zijn echtgenote wel én niet had vermoord. Nou is het tot daaraan toe als je zegt dat dader dader het niet gedaan kan hebben. Maar wat als de programmamaker gaat bedenken wie het wel gedaan kan hebben. Daarover ging 'De karaktermoord' van *Medialogica*. Het programma boog zich over de serie *De villamoord* van KRO-NCRV.

Bij een roofoverval op een Arnhemse villa werd de 63-jarige bewoonster doodgeschoten, een 33-jarige vriendin die op bezoek was raakte gewond. Neggen mannen werden veroordeeld. Ten onrechte, concludeerden wetenschappers van het Project Gerede Twijfel. Zij schreven in 2014 een boek over de rechterlijke dwaling in deze zaak. Prima boek, zei emeritus hoogleraar rechtspsychologie Peter van Koppen destijds tegen de makers van de serie, en nu weer tegen *Medialogica*. Maar het laatste hoofdstuk, daar ging het mis. De suggestie wordt geweekt dat de gewonde vriendin, Eline Visser, geen slachtoffer maar dader zou zijn. Het boek wordt uit de handel gehaald.

In de laatste aflevering van *De villamoord* gaat het ook mis. Twee kogels zijn er die avond afgevuurd. Maar, zeggen de makers, werd Eline Visser wel geraakt? Hoe erg waren haar verwondingen eigenlijk? Het forensisch-onderzoeksechtpaar Eikelenboom krijgt opdracht te onderzoeken of Visser geraakt kan zijn. Kijkers wisten toen al genoeg. Visser heeft het gedaan, twitterden ze, de meesten hadden ook een passende (dood)straf in gedachten. Volgens Peter van Koppen maakten de documentairemakers vooral een reconstructie van hun eigen fantasie. „Hier wordt zoveel onzin verkocht, zelfs als journalist moet je dat toch zien.” Oef.

Medialogica voert een gerechtelijk wapenexpert op om de opgeworpen twijfel uit de serie in twijfel te trekken. En, heel sterk, ze zoeken de Eerste Hulp-arts op die Eline Visser die avond behandelde. Hij zag een bloede vrouw in shock, met in haar krullen het hersenweefsel van haar vriendin.

Ergens hoopte ik dat *Medialogica* vernietigender zou zijn over journalisten die zich researcher en rechter wanen en daarbij brokken maken. Maar (ver)oordelen is aan de kijker.

Rinske Koelewin

M/V IN HET NIEUWS

Wie is Josh Freese, de nieuwe drummer van de Foo Fighters?

Een jaar na de dood van Taylor Hawkins maakten de Foo Fighters hun nieuwe drummer bekend: Josh Freese (50). Als sessiedrummer werkte hij eerder met Guns N' Roses en Sting.

Door onze redacteur
Peter van der Ploeg

Hij is na Bram van den Berg de meest gegoogelde drummer van dit jaar: Josh Freese. Tijdens een humoristische, typische Foo Fighters livestream werd Freese zondag gepresenteerd als de man die de

drumkruk in de band bezet na het overlijden van Taylor Hawkins vorig jaar. Nadat eerst drummers Chad Smith (Red Hot Chili Peppers), Tommy Lee (Mötley Crüe) en Danny Carey (Tool) binnenliepen, speelde de band een aantal nummers met Freese, waaronder de nieuwe nummers 'Rescued', 'Under You' en het nog niet uitgebrachte 'Nothing at All', alemaal met extra drumruimte om te laten zien wat Freese kan.

De in 1972 in Orlando, Florida geboren Freese begon op zijn twaalfde in Disneyland, waar hij in een band speelde. Zijn vader, tubaspeler, runde de muzikafdeling van het park. Op zijn zestiende ging hij van school om te touren met Dweezil Zappa (zoon van) en in 1989 met punkband The Vandals. Daarnaast werd Freese

Josh Freese in 2021.

FOTO DANIEL BOCCARSKI/GETTY IMAGES

al snel ingehuurd door de halve Rock-'n-Roll hall of fame. Grote pop-artiesten, obscure punkbandjes, rockmonsters - wie een drummer zocht, kon hem bellen. Dat deden naast The Vandals o.a. Devo, Bruce Springsteen, Miley Cyrus, Suicidal Tendencies, Evanescence, Sting, Guns N' Roses, Nine Inch Nails, Katy Perry, Avril Lavigne, Joe Cocker, Queens of the Stone Age, Paramore, Weezer en Michael Bublé. Daarnaast speelde Freese soundtracks in, bijvoorbeeld voor *South Park* en blockbuster *Man of Steel*, en maakte hij drie soloalbums.

Tribute concerten

Ook de Foo Fighters zijn geen onbekend terrein voor Freese. Tijdens drie tribute concerten voor Taylor

Hawkins in 2022 speelde hij ook al mee. Toch was het nooit zijn bedoeling sessiedrummer te worden, zei hij in 2016 in *The Drummer's Journal*. Hij viel in bij bevriende bands als de drummer ziek was en realiseerde zich „dat mensen gewoon op je willen rekenen. Ik ken drummers die heel goed zijn, maar onberekenbaar, en daarom niet worden teruggebeld.”

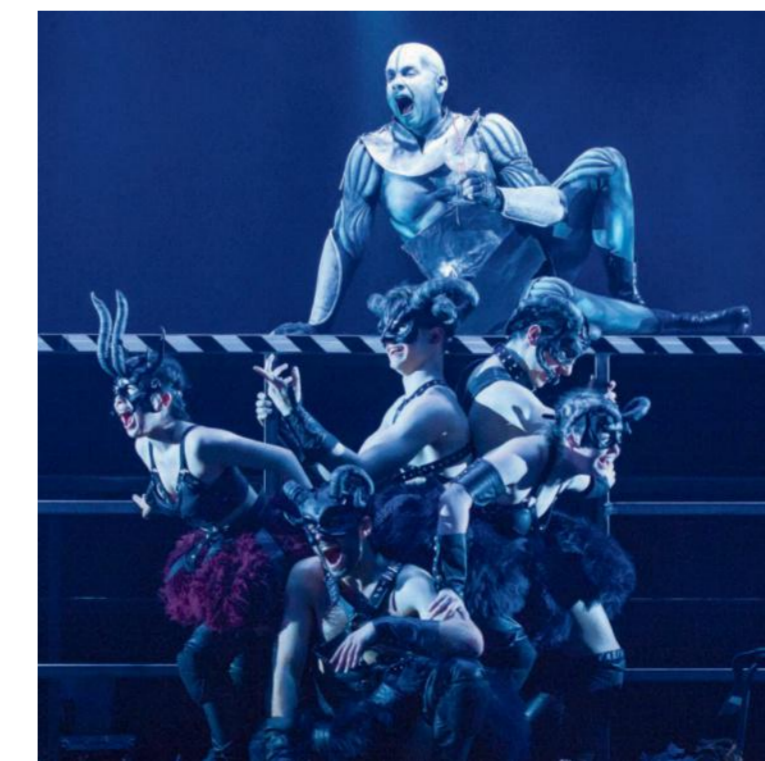
Dicht bij een vaste band kwam hij in 1998, toen hij voor twee jaar werd ingelijfd bij Guns N' Roses, die begonnen aan de opnames van *Chinese Democracy* - een album dat pas tien jaar later zou uitkomen. Freese, 27, vond meer plezier in het nieuw opgerichte A Perfect Circle, de band van Maynard James Keenan (Tool) en Billy Howerdel, waar hij tot 2012 in zat. Een echt vast bandlid was hij

sindsdien niet, al zien Devo en The Vandals hem wel als vaste drummer.

Spelen met verschillende artiesten vond hij te prettig om zich opnieuw vast te laten leggen, zei hij in 2016. Maar ook: „Vast in één band spelen, daar fantasieer ik wel eens over. Ik ben ook maar een mens.” Nog onbekend is of Freese ook de drummer is op het album *But Here We Are* van de Foo Fighters, dat 2 juni uitkomt. Algemeen wordt aangenomen dat Dave Grohl - ook voormalig drummer van Nirvana - dat heeft ingespeeld.

Ook onduidelijk is of Freese echt de vaste drummer blijft van de band; vast staat alleen dat hij deze zomer op tour gaat met de Foo's.

Nederland slaan ze over, maar ze staan wel op Rock Am Ring en Rock im Park in Duitsland (2/6 en 4/6).

Orphée aux Enfers van Opera Zuid.

FOTO JOOST MILDE